

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ YILLARINDA KIBRIS'TA EĞİTİM TEŞKİLATI: KIBRIS ŞEHBENDERİ ASAF BEY'İN RAPORU

Mesut Çapa*

Öz

Türkiye Cumhuriyeti tarafından 10 Temmuz 1925 tarihinde Larnaka'da bir konsolosluk açıldı. Denizcilikten emekli Asaf Bey buraya Konsolos (şehbender) olarak atandı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ideallerine bağlı olan Asaf Bey, Kıbrıs'ın genel durumu ve Kıbrıs Türkleriyle ilgili raporlar hazırladı. Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderdiği 24 Nisan 1927 tarihli raporda, Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının eğitim hayatından bahsedilmektedir. Raporda ayrıca, Türkiye'den gelen Türk Lisesi Müdürü Kâzım Nami (Duru) Bey ile Kız Lisesi Müdiresi Suad Said Hanım hakkındaki intibalarına da yer verilmiştir. Makalede, günümüz yazısına çevirdiğimiz bu rapor çerçevesinde, Kıbrıs'ta eğitim hayatı ve teşkilatından bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Asaf Bey, Kıbrıs Şehbenderliği, Türk maarifi, Rum maarifi, Kazım Nami Bey, Suad Said Hanım.*

Abstract

The Organization of Education in Cyprus in years of Foundation of Turkish Republic: Report of Mr. Asaf, Cyprus Consul

A consulate was opened in Larnaca by the Republic of Turkey on July 10, 1925. Mr. Asaf, retired from Marine Consul was appointed here as a consul. Mr. Asaf connected to the ideals of the Republic of Turkey, has prepared reports on the overall situation of Cyprus and Turkish Cypriots. The report sent to the Ministry of Education dated April 24, 1927 included educational life of the Greek and Turkish communities in Cyprus. The report also includes impressions about the Mr. Kazım Nami, Turkish High School Director, and Mrs. Suad Said, Girls High School Headmistress. In this article, it will be mentioned the life and organization of education in Cyprus in the framework of this report which is translated into today's text.

Keywords: *Mr. Asaf, The Consulate of Cyprus, Turkish Ministry of Education, Greek Ministry of Education, Kazım Nami, Mrs. Suad Said.*

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yıldırımbeazıt, Ankara.
mesutcapa@yahoo.com

Giriş

1878 yılından itibaren Kıbrıs'ta varlıklarını resmen sürdürmeye başlayan İngilizler, 1931 yılına kadar adayı bir çeşit mahalli meşrutiyetle idare etmişlerdir. Bu çerçevede oluşturulan 24 kişilik Kavanin Meclisi'nde 12 Rum, 3 Türk ve İngiliz Hükümetinin tayin ettiği 9 İngiliz üye bulunmaktaydı. Kıbrıs, bu meclisin çıkardığı kanunların yanı sıra kral fermanları ve İngilizlerden önce yürürlükte olan Osmanlı kanunlarıyla idare edilmekteydi.

Rumların 21 Ekim 1931 akşamı çıkardıkları isyan üzerine, İngiliz yönetimi Adada hürriyetleri kısıtlayıcı tedbirler almıştır. Bu arada Kavanin Meclisi kaldırılarak idare tamamen İngiliz Hükümetine bırakılmıştır¹.

İngiliz Hükümeti, başlangıçtan itibaren Kıbrıs'ta eğitim hayatının yeniden düzenlenmesi ve merkezileştirilmesi yolunda önemli adımlar atmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında kesintiye uğrayan merkezileştirme çabaları, 16 Eylül 1920 tarihinde uygulamaya konulan Maarif Kanunu ile yeniden hız kazanmıştır. Kanun gereğince oluşturulan Maarif Encümeni'ne, İngiliz yönetimi baş müsteşarı başkanlık edecekti. Encümenin diğer üyeleri Kıbrıs baş kadısı, Kıbrıs müftüsü, Okullar başmüfettişi (İngiliz) ve sekreter, Evkaf temsilcileri (bir Türk ve bir İngiliz), Kavanin Meclisi İslam temsilcilerinden (3 Türk) oluşuyordu. Kanuna göre, Türk öğretmenleri Maarif Komisyonu'nun tavsiyesiyle vali tarafından atanacaklardı. Öğretmenlerin atanma ve becayişleri İngiliz yönetiminin yetkisi dahilinde olacaktı.

İngiliz idaresi, 1905, 1920 ve 1927 yıllarında çıkarttığı yasalarla, Kıbrıs'ta Türklere ait ortaöğretim kurumlarının yönetimiyle görevli Tedrisat-ı Taliye-i İslâmiye komisyonunun yapısıyla da ilgili düzenlemelerde bulunmuştur. 1927 yılında yapılan düzenlemeye göre, Komisyonun İdare heyeti Kıbrıs Müftüsü, Evkaf Murahhasları, Kavanin Meclisi'nin seçilmiş İslam üyeleri, bu İslam üyelerin Türk cemaatinden her iki yılda bir seçecekleri üç kişi ile vali tarafından tayin olunacak ve onun belirlediği süre dahilinde görevde kalacak bir üyeden oluşmaktaydı.

İngiliz idaresinin, 1929 yılında çıkarmış olduğu İlköğretim Kanunu ile tam merkezîyetçiliğe geçilmiştir. Bu kanunla Kıbrıs'taki ilkokullar denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Kanuna göre, öğretmenlerin tayin, terfi, cezalandırma ve azletme yetkileri valiye bırakılmış; tüm eğitim masrafları genel bütçeden karşılanmıştır. Bir başka ifadeyle, o zamana kadar birbirinden ayrı olan "*Türk ve Rum ilkokulları maarif sandıkları birleştirilerek tek maarif sandığı veya bütçede maarif kalemi*" adı altında birleştirilmiştir. Bununla

¹ Yücel 1957. s.56-57. Özoran 1972, s.6.

birlikte, müfredatın tespiti Maarif Encümeni'ne bırakıldığından, Türk okullarının ders kitapları Türkiye'den temin ediliyordu².

Kıbrıs eğitim teşkilatında yapılan bu değişikliklerde, İngiliz eğitim müfettişi Anglikan Papaz Frank Darvall Newham'ın aynı zamanda İlköğretim Maarif Komisyonu başkanlığında bulunmasının (1920-1930) büyük rolü olmuştur. Newham'ın takip ettiği eğitim politikası sonucu, Kıbrıs Türk Cemaati muhafazakâr eğitim ile liberal eğitim arasına sıkıştırıldı. Genellikle Evkafçılar olarak bilinen Muhafazakâr Türk-Müslümanlar, geleneksel İslami eğitim sistemini kabul ederlerken, karşıtı olan diğer grup Halkçılar, cumhuriyetçi, laik, modern ve Türkiye eğitim sisteminden yana bir siyaset izlemeye çalıştılar.”³

1920'li yıllarda Kıbrıs Türklerinin Lefkoşa'da iki liseleri bulunuyordu: Lefkoşa Türk Lisesi, Viktorya Kız Lisesi.

İngiliz idaresinde Türk eğitimi uzun süre orta öğretim alanında önemli bir gelişme gösterememiştir. 1897'de Kıbrıs İdadisinin (lise) kurulmasından çeyrek asır sonra, 1901'de Viktorya İnas Lisesi açıldı. Kıbrıslı Türk yardımseverlerin para ve arsa bağışlarıyla kurulan Kız lisesinin inşaat masraflarına İngiliz idaresi de cüzi miktarda para yardımında bulunmuştu. İngiliz idaresi, yaptığı yardım karşılığında okulun Viktorya olarak adlandırılmasını şart koşmuştu. Okulun kuruluşundan itibaren üç yılla sınırlı olan öğretim süresi, 1915 yılından itibaren dört yıla çıkarıldı⁴.

Kıbrıs Türk Lisesi (Sultani Mektebi), 1923'te Türkiye'de sultanilerin liseye çevrilmeleri üzerine, 1924 yılından itibaren lise olarak adlandırılmıştır. Lefkoşa'daki Türk Lisesi'nde Türkiye liselerindeki müfredatın aynısı uygulanmakta olup, müdür ve öğretmenlerin bir kısmı Türkiye'den geliyorlardı. İngilizler, Vali Sir Ronald Storss döneminde liseye müdahalede bulunmuşlardır; çıkardıkları bir yasayla, öğretmenlerin İngiliz vatandaşı olma zorunluluğunu getirerek, 1928 yılında liseye bir İngiliz müdür atamışlardır⁵. İdaredeki değişiklik, öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk inkılâplarına karşı olan sevgisini azaltmamıştı. 1929 Yılında Cumhuriyet bayramı kutlamaları, müdürün endişe ve tereddütlerine rağmen, halkın da katılımıyla lisede coşkuyla kutlandı: *“1929 yılı Cumhuriyet Bayramı için Lefkoşa'da Erkek Lisesi de parlak bir tören hazırlamıştı. Başlangıçta halkın okula girmesine –muhtemelen İngiliz Müdürünün emri üzerine- izin verilmedi. Fakat saat 22.00'den sonra bu tahdit*

² Suha 1971, s.226. Behçet 1969, s.170-172. Çakmak 2009, s.190-191,196.

³ Erdoğan 2013, s.2, 4.

⁴ Suha 1971, s.227. Behçet 1969, s.190, 227; 1925 yılı okul müfredatı dersleri için bkz., s.228.

⁵ Çakmak 2009, s.195.

kaldırıldı. Okul bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile halka açık bir tören başladı.”⁶

1935-1936 öğretim yılına kadar Kıbrıs Türk Lisesi diye anılan okulun amblemi (KTL) öğrencilerin formalarında yer alıyordu. Vali Sir Ronald Storrs da, 1929’da yeni lise binasında verdiği açılış demecinde bu okuldan “Türk Lisesi” olarak bahsetmişti. Ancak bu durum çok uzun sürmeyecek; 1936 yılından itibaren lisenin adı Kıbrıs İslam Lisesi (KİL) olarak değiştirilecekti⁷.

1925 yılında Kıbrıs Türk Lisesi ile Viktorya Kız Lisesine Türkiye’den Kâzım Nami (Duru) Bey’le Suad Said Hanım müdür olarak atandılar⁸.

Kıbrıs Türk Lisesi Müdürlüğüne atanan Kâzım Nami Bey, 1925 yılı Eylül ayının başında Loyd Triestrino acentesinin vapurlarından biriyle Kıbrıs’a hareket etti. Beraberinde fizik öğretmeni Tefik Hadi ile matematik öğretmeni Niyazi Beyler de bulunuyordu. Dört gün süren deniz yolculuğundan sonra Larnaka limanından Adaya çıktılar. Buradan otomobille iki buçuk saat sonra Lefkoşa’ya gelmişlerdi. O sırada Kıbrıs Türklerinin nüfusu 120 bin civarındaydı. Kâzım Nami Bey, lise hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Lise Ayasofya Camiinin yanında kraliçe Viktorya tarafından Türk idadisi olarak yaptırılmış pek büyük olmayan bir yapı idi. Kapıdan içeriye girince sağda küçük bir müdür odası, solda da öğretmenler odası vardı. Oradan içeriye girdiniz mi sağda, karşıda, solda altı dersane vardı. Oysaki lisemiz yedi sınıflı olmak gerekti. O vakit öğrendim ki orta kısmın birinci sınıfı ilkokullara bırakılmış. Lisenin camiye doğru hayli büyük bir avlusu vardı; teneffüste öğrenciler buraya çıkar, oynarlardı.

Öğretmenler dersten çıkıp geldiler. Adımla beni tanıyan arkadaşlar bana büyük iltifat gösterdiler. İngilizce öğretmeni, nasılsa adı hatırımda kalmamış olan bir İngilizdi. Müzik öğretmeni de Kıbrıs Lâtinlerinden Jozefin adında hayli yaşlı biriydi. Okulun bandosunu da bu öğretmen idare ediyordu. Öteki öğretmenlerin hepsi iyiydiler. Edebiyat dersini de ben üzerime aldım.

Okulun mali bütçesini vakıflar idaresi üzerine almış. Buranın müdürü Münir Bey adında bir zattı. Vakıflar idaresi adına bir İngiliz yarbayı da encümende bulunuyordu. Encümen icabında derslerin muntazaman yürümesine de karışıyordu. Sonradan tanıdığım bir doktor da bu encümenin üyesiydi.”⁹

⁶ Özoran 1972, s.5.

⁷ Behçet 1969, s.190.

⁸ Behçet 1969, s.320. Aynı yazar, 1924’te “Türkiye’den Sultaniye müdür olarak getirtilen Kâzım Zafir Beyle Viktorya’ya müdüre olarak getirtilen Suade Seit Hanımın vazifelerine” (s.319) başladıklarını yazıyorsa da, burada tarih ve isimlerin karıştırıldığı anlaşılmaktadır.

⁹ Duru 1958, s.28-29.

Kâzım Nami Bey, Lise Müdürlüğü görevini 1927 yılına kadar sürdürdü. Anılarında belirttiğine göre, “*daüssıla denilen yurd hastalığına*” tutulduğundan dolayı Türkiye’ye dönmek istemiştir. Üç yıllık kontratının dolmasını beklemeden, müdür vekilliğine Hasan İhsan (Uludağ) Bey’i bırakarak İstanbul’a dönmüştür. Kâzım Nami Bey’in ardından bir yıl görev yapan İhsan Bey’den sonra, Kıbrıs Türk Lisesi Müdürlüğü’ne Mr. Henry tayin edilmiştir¹⁰.

Kıbrıs Şehbenderliği (Konsoloslugu)

Cumhuriyetin ilk yıllarında Lozan Antlaşması’na göre, Kıbrıs Türklerinden isteyenlerin belirli bir süre içinde Türkiye’ye göç etmelerine imkân sağlanmıştı. Göç ve iskânla ilgili işlerin yürütülmesinin yanı sıra, Kıbrıs Türkleriyle irtibatın sürekli sağlanması amacıyla 10 Temmuz 1925’te Lefkoşa’da şehbenderlik açıldı. İlk şehbender denizcilikten emekli Ali Asaf Bey, Kıbrıs’ta Kemalist hareketin güçlenmesinde de önemli bir rol oynamıştır¹¹.

Kıbrıslı Türkler arasında sevilen bir kişiliğe sahip olan Asaf Bey, Cumhuriyet Bayramını 1925 yılından itibaren şehbenderlikte halkla birlikte kutlamaya başlamıştır:

“1925 yılında Lefkoşa’da Türk Şehbenderliğinin açılması Cumhuriyet bayramına ayrı bir anlam kazandırdı. Üzerinde Türk bayrağının dalgalandığı Şehbenderlik o gün Ada’nın her yanından akın akın gelen binlerce Türk tarafından ziyaret edilir, herkesi büyük bir nezaketle karşılayan ve bol bol ikramlarda bulunan Şehbender Asaf Beyefendinin şahsında Ana Vatan selamlanırdı.

Adada Türk şehbenderliğinin bulunması dolayısıyla yabancı memleketler konsolosluk ve şehbenderliklerinin Cumhuriyet bayramına hürmeten bayrak çekmeleri de Türkler için ayrı bir gurur ve iftihar vesilesi oluyordu. Hele sayın şehbenderin Türk kulüplerini ziyareti ve müsamereleri şerefliendirmeleri öksüz Kıbrıs Türk’üne unutulmaz anlar yaşattırdı. Yollardaki halk “*Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti, Yaşasın Mustafa Kemal Paşa!*” âvâzeleriyle tezahürat yapar, kulübe girişlerinde *İstiklal Marşı* çalınırdı. *Tiyatroyu teşriflerinde de bütün*

¹⁰ Duru 1958, s.34-35; Behçet 1969, s.320. Kâzım Nami Bey, 9 Ekim 1939 tarihinde İsmet İnönü’ye gönderdiği özel bir mektupta, eski Ulus gazetesi müdürü Naşit Uluğ Bey’le ilgili bir alacak-verecek davasından bahsederken, “*1927 yılında Kıbrıs’tan geldiğim vakit bu müessese bana bir miktar avans borcu çıkarmıştı: onu yazı ile ödedim.*” demektedir. BCA, 490. 1.570.2269.1.

¹¹ Duru 1958, s.29; Çakmak 2009, s.163. Kıbrıs Şehbenderi Asaf Bey’in 28 Temmuz 1926 tarihinde Kıbrıs’tan Türkiye’ye göç eden bir Kıbrıs Türkü için imzaladığı geçiş belgesi (mürur tezkiresi) örneği için bkz. Erdoğan 2013, ek-1.

seyirciler, camide imiş gibi huşû içinde kalır, herkes yerinden kalkar, locasına doğru döner ve erkekler sağ ellerini alınlarına götürerek selam verirlerdi.”¹²

Kıbrıs Türk Şehbenderliği Temmuz 1927 tarihinde kapatıldı. Ancak, bir yıl sonra bu defa Larnaka’da tekrar açıldı. 1928 yılında Asaf Bey tekrar şehbender olarak Kıbrıs’a gönderildi. 1928-1929 yılında Kıbrıs Konsolosu Asaf Bey ve kañçılar Zühtü Bey’di¹³.

29 Ekim 1928 günü Şehbenderlikte yapılan bayram kutlamalarını Özorun şöyle tasvir etmektedir:

“O yıl Cumhuriyet Bayramında Kıbrıs Türkleri Larnaka’ya akın ettiler. Bazı Türk hanımları da Şehbenderliğe giderek tebriklerde bulundular. Bu sahil kasabası eşsiz bir gün yaşadı. Adanın her köşesinden gelen Türklerin heyecanı ile çalkandı. Geceleyn sahil boyunca birbiriyle yarışircasına donanmış kahveler kalabalıkla dolup taşıyordu. Saat yedi buçukta Şehbenderin Türk Kulübüne gelmesi halkın heyecanını son haddine vardırı. “Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Kemal Paşa! Sesleri denizleri aşarak Ana Vatan’a ulaşmak istercesine perde perde yükseliyordu.”

1929 yılında Larnaka’daki Türk Şehbenderliği konsolosluğa çevrilmişti. Cumhuriyet Bayramında adanın her tarafından Türkler Larnaka’da toplanmıştı. Konsoloslukta halka açık bir kabul resmi düzenlendi. Hatta Belediye Başkanı Giry Dimitru Türk Kulübüne gelerek kutlamalarda bulunmuştu¹⁴.

Asaf Bey’in, Kıbrıslı Türkler arasında çok sevilmesi ve Türkiye yanlısı çalışmaları İngilizleri endişelendirmiştir. İngiltere Hükümeti’nin, 30 Kasım 1926’da Kıbrıs Valiliğine atadığı Sir Ronald Storrs, Asaf Bey’in görevden alınmasında etkili olmuştur. Storrs anılarında, “milliyetçi ve Kemalist bir düşünce yapısına sahip olan” Konsolos Asaf Bey’in Türkler arasında azda olsa aktif bir muhalefet oluşturmayı başardığını belirtmektedir. Vali, “Asaf Bey’in entrikalarını keşfettikten sonra, bunları Hükümet’e rapor ederek onun geri çağrılmasını sağladım.” demektedir¹⁵.

Asaf Bey, şehbenderliğinin ilk günlerinden itibaren Kıbrıs’ın durumuyla ilgili topladığı bilgileri raporlar halinde Türkiye’ye göndermiştir. İlk raporunu, 1925 yılında Lefkoşa’ya şehbender olarak atandıktan kısa bir süre sonra hazırladığı anlaşılmaktadır. Kıbrıs Türklerinin Vaziyet-i Hazırası¹⁶ başlıklı raporda Kıbrıs’ta maarif, sanayi, ticaret, emlak, sosyal durum, milli hisler ve

¹² Özorun 1972, s.1-2.

¹³ Türkiye Cumhuriyeti Yılığı, Matbuat Umum Müdürlüğü 1928-1929, s. 91.

¹⁴ Özorun 1972, s.4,5.

¹⁵ Çakmak 2009, s.78, 100-101.

¹⁶ Rapor, “Kıbrıs Türklerinin Vaziyet-i Hazırası” Ayın Tarihi, Cilt:VII, sayı:21, Yıl:1341, s.800-804’dan naklen M. Akif Erdoğan tarafından değerlendirilerek günümüz harfleriyle yayınlanmıştır: Erdoğan 2013a. Ayrıca bkz., Erdoğan 2013b.

vakıf konularına değinilmektedir. Kıbrıs'ta yaşamakta olan altmış bin Türk nüfusu, genel nüfusun beşte birine yakın bir orana sahipti. Asaf Bey, bu raporda Kıbrıs Türklerinin eğitim hayatı hakkında önemli bilgiler vermekteydi. Aşağıda bahsedeceğimiz 24 Nisan 1927 tarihli rapor, bu bilgileri tamamlayıcı mahiyettedir.

Şehbender Asaf Bey'in Kıbrıs'ta Eğitim Hayatıyla İlgili Raporu

Kıbrıs Şehbenderi Asaf Bey, 24 Nisan 1927 tarihli raporunun¹⁷ tamamını Kıbrıs'taki eğitim hayatına ayırmış olup, daha ziyade Türk ve Rum ortaöğretim kurumlarından bahsetmektedir. Asaf Bey raporun birer nüshasını Dışişleri Bakanlığı, Londra Büyükelçiliği ve Milli Eğitim Bakanlığı'na göndermiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'na sunuş yazısında, “*Bizarure anavatanlarının haricinde kısıлып kalmış olan altmış bin Türk'ün maarifine ve dolayısıyla mevcudiyetine ta'luk eden işbu raporun nazar-ı itibara alınmasını istirham eylerim efendim*” demektedir.

Raporun başlangıcında Kıbrıs eğitim teşkilatından bahsedildikten sonra, adadaki Rum ve Türk eğitim hayatı hakkında bilgi verilerek her iki cemaatin eğitim durumu karşılaştırılmaktadır. Asaf Bey özellikle Türk liseleri hakkında bilgi verirken okul müdürlerini ağır bir şekilde eleştirmekte ve raporun sonunda bir değerlendirme ve öneride bulunmaktadır. Raporunda bu konular şu başlıklarla verilmektedir: Kıbrıs Maarif Teşkilatı, Rum Maarifi, Türk Maarifi, Türk Lisesi, Kız Lisesi, Mütalaa.

Asaf Bey'in tespitlerine göre, Kıbrıs'ta eğitimin genel durumu vasat bir derecededir. Kıbrıs'ın eğitim teşkilatı, hükümetin Kavânîn Meclisi'nden çıkardığı kanunlara dayanmaktadır. Kanunlar, adada yaşamakta olan unsurlar için ayrı ayrı hükümler içermekte olup, Türk ve Rum eğitimi birbirlerinden ayrılmıştı. Eğitim vergileri de buna göre düzenlenmişti. İlköğretim kanunen zorunlu ise de, bu tam olarak uygulanamamıştı. Adanın hemen her köyünde bir ilkokul bulunmakta ise de, büyük köy ve kaza merkezlerinde rüşdiye mektebi açılmamıştı. Eğitim işlerinin yürütülmesi komisyonlara bırakılmış olmakla birlikte, İngiliz yönetiminin nüfuzu altında bulunmaktaydı. Örneğin Maarif Encümeni olarak adlandırılan Türk İbtidai Maarif Heyeti (İlköğretim Kurulu), ada müftüsü, başkadısı ve seçilmiş üç Kavânîn üyesi, o kaza temsilcileriyle her kazanın idare meclisinin seçtiği birer üyeden oluşmaktaydı. İngiliz olan İbtidai Mektepler Başmüfettişi, Hükümet adına bu encümende üye oldukları gibi encümenin başkanı da daima Kıbrıs müsteşarıydı. Encümenin ilkokullar üzerindeki yetkileri İngiliz valisinin sonsuz yetkileriyle sınırlandırılmıştı. Türklerin ilköğretim (ibtidai mektep) idarelerinden başka bir de lise idare

¹⁷ BCA, 180.09-6.31.

heyetleri bulunmaktaydı. Bu heyet yine başkadı, müftü, evkâf murahhasları, Kavânîn Meclisi üyesi, Kavânîn Meclisi üyelerinin seçtiği üç kişiyle heyetin fahri sekreteri olan Umumi Mektepler Başmüfettişinden oluşmaktaydı.

Rumların ilköğretim ve ortaöğretim heyetleri birleştirilerek bir heyetin idaresine bırakılmıştır. Rum okullarında Yunanistan'ın eğitim-öğretim programları uygulanmaktaydı. Türk okullarında da Türkiye'deki müfredat programları esas alınmıştı.

Kıbrıs'ta Rumlar arasında eğitim büyük bir gelişme göstermişti. Rum öğretmenleri imrenilecek derecede gayret ve fedakârlıkta bulunuyorlardı. Öğretmenler Kıbrıs Rum jimnazyumları ile Yunanistan ve Avrupa Üniversitelerinden mezun gençlerden oluşmaktaydı. Jimnazyumlarda öğretmen olabilmek için üniversite mezunu olmak şarttı. Müdürler genellikle Yunanistan'dan en güzide öğretmenler arasından seçilirdi. Lefkoşa jimnazyumuna bağlı olarak kurulan Öğretmen okulundan başarılı öğretmenler yetişiyordu. Rumların Larnaka'da din adamı yetiştiren bir ruhani okullarıyla bir ticaret okulları bulunuyordu.

Türk maarifi Rumlarınkine göre çok geri ve acınacak bir durumdaydı. Asaf Bey'in ifadesiyle, "Hissiyat-ı milliye itibarıyla cidden şayan-ı memnuniyet bir mevkiye bulunan Kıbrıs Türkleri derin bir cehaletin karanlıkları içinde yollarını gaib etmişlerdir." Kıbrıs'ta Türk maarifinin tek kaynağı durumunda olan Lefkoşa Lisesi her yönüyle yetersizdi. Lisenin dokuz öğretmeninden dördü Türkiye'den gelmişti. Öğretmenlerin gazete ilanlarıyla belirlenmesi Kıbrıs'a idealist ve yetenekli öğretmenlerin gelmesini şansa bırakıyordu. Şimdiye kadar gelenlerin çoğu halkın hoşnutsuzluğuna sebep olmuşlardı. Asaf Bey, Türkiye'den gelen lise müdürü Kâzım Nami (Duru) hakkında olumsuz düşüncelere sahipti: Kâzım Nami, yaygın şöhretine ve "bir ilim adamı olarak tanınmış olmasına rağmen yaptığı işlerle, beceriksizlikle, küçüklükle pek fena intibalar" uyandırmıştı. Başlangıçta Kıbrıs halkı ve matbuatı tarafından büyük bir hürmet ve muhabbetle karşılanan Kâzım Nami, olumsuz hareketleri nedeniyle halk nazarında ve okulda sevilmeyen bir kişi durumuna düşmüştür.

Asaf Bey, Lefkoşa'daki Kız Lisesi (Viktorya İnas Mektebi) hakkında da olumsuz düşüncelere sahiptir. Ona göre, "*Yaftası lise olan bu mektebin lise ile uzak yakın hiçbir alakası mevcut değildir*". Ancak, rüşdiye derecesinde bir okuldur. İstanbul'dan gelmiş olan müdiresi Suad Said Hanım, modern görünüşüne rağmen eski düşünce ve zihniyetin etkisi altındadır. Asaf Bey'in ifadesiyle, "*Yeni nesle yeni fikirler aşulamak kabiliyetini bu kadında aramak pek abestir*." Raporun sonunda Lise Müdürü Kâzım Nami Bey ile Kız Lisesi Müdiresi Suad Said Hanım'ın bir an önce görevlerinden alınmaları talep ediliyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Kıbrıs'ta Eğitim Teşkilatı

Asaf Bey'in bu raporunun Ankara'da nasıl değerlendirildiğini bilemiyoruz. Ancak Kâzım Nami Bey, üç yıllık kontrat süresi dolmadan 1927 yılında Kıbrıs'tan ayrılmıştır. Kâzım Nami Bey anılarında, Konsolosla aralarındaki herhangi bir anlaşmazlıktan söz etmemekte sadece, “onunla da tanışmayı vazife bildim” demektedir¹⁸. Suad Said Hanım'ın ise, görevinin ne zaman sona erdiğine dair mevcut kaynaklarda bilgiye rastlanmamaktadır.

Asaf Bey'in dikkatli bir araştırma sonucu ve milli duyarlılıkla hazırladığı 24 Nisan 1927 tarihli rapor, Kıbrıs eğitim tarihi açısından çok önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Raporunda, Kıbrıs Türk ve Rum eğitim hayatına yer verilerek her iki kesim arasında mukayesede bulunmaktadır. İlk defa tarafımızdan ortaya çıkarılan bu rapor, Osmanlıca metninden günümüz alfabesine çevrilerek sunulmaktadır.

¹⁸ Duru 1958, s.29.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 180.09-6.31: 490. 1.570.2269.1.

b. Kitap ve Makaleler

- Behçet 1969 Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, Lefkoşa.
- Çakmak 2009 Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân*, İstanbul.
- Duru 1958 Kâzım Nami Duru, *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, İstanbul.
- Erdoğan 2013a M. Akif Erdoğan, "Kıbrıs Türkleriyle İlgili Türkçe Bir Rapor", *Motif Akademi*, Halkbilimi Dergisi, 2013-1, Kıbrıs Özel Sayısı, İstanbul, 2013. s.5-13.
- Erdoğan 2013b M. Akif Erdoğan, "Lozan Anlaşması Kıbrıs Türklerini Eğitim Alanında Nasıl Etkiledi ? ", *90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslar arası Sempozyumu*, 13-15 Kasım 2013, Ankara. (Yayınlanmamış bildiri).
- Özoran 1972 Beria Remzi Özoran, "Kıbrıs'ta Cumhuriyet Bayramları", *Türk Kültürü*, Sayı:120, s.1-6 (1225-1230)
- Suha 1971 Ali Suha, "Kıbrıs'ta Türk Maarifi", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara, s.221-233
- Türkiye Cumhuriyeti Yıllığı, Matbuat Umum Müdürlüğü 1928-1929*, İstanbul- Devlet Matbaası, 1929.
- Yücel 1957 Hasan-Âli Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

EK: Konsolos Asaf Bey'in 24 Nisan 1927 Tarihli Raporu

“Kıbrıs Maarif Teşkilatı”

Kıbrıs cezaresi maarif-i umumiyesi itibarıyla vasat derecede bir seviyede bulunuyor. Cezirenin maarif teşkilatı, Kıbrıs Meclis-i Kavâninde hükümet tarafından tertib edilen maarif kanunlarına istinad eder. Bu kanunlar cezirede sâkin unsurlar için ayrı ayrı ahkâm ve mevâddı hâvîdir. Kanunların bu suret-i tertibinden dahi anlaşılacağı vechile Kıbrıs'ta maarif meselesi bir hükümet işi olmaktan ziyade bir cemaat meselesidir. Kanunlar cezire maarifini Rum maarifi, Türk maarifi sıfatıyla iki kısma ayırmıştır. İşbu taksim netâyicinden olmak üzere iki unsurun maarif sandıkları da yekdiğerinden ayrılmıştır. Maarif vâridâtı emlak üzerine va'zedilen binde beşi ile te'min edilmiştir. Rumların maarif vâridâtı Rum cemaatinin emlaki üzerine mevzu' maarif vergisinden ve Türklerin maarif vâridâtı aynı suretle va'z olunmuş vergilerden mürekkebdir. Yalnız hükümet umûmî bütçede her iki unsur maarifine vergilerden mütehassıl vâridât yekûnu kadar bir meblağ tahsis ediyor. Binâenaleyh: cezirenin maarif vâridâtı ancak bu iki kalemden ibaret bulunuyor. Mekteb binaları, mekteb levazımı her mektebin bulunduğu mahallin sekencesine ayrıca emlak vergilerine yapılan zamlarla temin edilmektedir.

İbtidâî tahsil bervechi kanun mecburi ise de, tatbikatta henüz kanunun işbu ahkâmı tamamıyla cârî değildir. Cezirenin hemen her köyünde birer mekteb-i ibtidâî ve birer muallim mevcuttur. Büyük köylerde ve kaza merkezlerinde mekâtib-i rüşdiye dahi tesis edilmiştir. Maarif idareleri kanunun kabul ettiği tabîr-i sahîhle tayin ettiği heyetlere mevdu'dur. İşbu heyetleri teşkil eden zevatın ekserisi birer suretle hükümete merbût olanlardan olmak itibarıyla neticeten bu idarelerde hükümetin fazla nüfûzu hissedilmektedir. Farazâ Encümen-i Maarif nâmını haiz olan Türk Maarif-i İbtidâiyesi Heyeti, cezirenin müftüsünden, başkadısından ve müntehib üç Kavânin azâsından, o kaza murahhaslarından ve her kaza meclis-i idaresinin intihab ettiği birer azâdan mürekkebdir. İngiliz olan Mekâtib-i İbtidâiye Sermüfettişi, Hükümet nâmına bu encümende azâ oldukları gibi encümenin reisi de daima Kıbrıs müsteşarıdır. Encümenin umûm mekâtib-i ibtidâiye üzerindeki salâhiyeti valinin nâmahdûd salâhiyetiyle tahdîd edilmiş bulunuyor. Encümen yalnız tavsiyede bulunmakta olup işbu tavsiyeleri nazar-ı itibara alıp-almamak, valinin salâhiyet-i kat'iyyesi cümlesindedir.

Cezire Türk halkının ibtidâî mekâtib idarelerinden maada bir de lise heyet-i idaresi mevcuttur. İşbu heyeti teşkil eden zevât yine başkadı, müftü, evkâf murahhasları, Meclis-i Kavânin azâsı ve Meclis-i Kavânin azâsının intihab ettiği üç zatla heyetin kâtib-i fahrîsi sıfatıyla Mekâtib-i Umûmiye Sermüfettişinden ibarettir.

Rumların ibtidâî ve tâlî tahsil heyetleri tevhid edilerek yalnız bir heyetin idaresine tevdi kılınmıştır. Rum mektepleri programlarını Atina Maarif programlarından aldıkları gibi Türk mekteplerinde de Türkiye maarif programları esas ittihaz edilmiştir. Mekâtibde tadrîsi kabul edilen kitaplar hakkında hükümet tarafından müşkülât ibka' edilmiyorsa da bazen bu kitaplar tedkike tabi tutularak İngiltere aleyhine yazılmış yazılar mevcut ise tayı edilmektedir. Fakat eylevm hükümet bu hususta i'mâz-ı ayn etmekte olup esasen bu tedbir daha ziyade Harb-i Umumî'de ve onu takib eden Mütareke senelerinde ve bilhassa Türk maarifine karşı tatbik ediliyordu.

Cezirenin maarifi hakkında işbu umumî mütalaadan sonra Kıbrıs'ın başlıca iki unsurunu teşkil eden Rum ve Türk maarifinin hususiyetleri hakkında tafsilat itâsı muvafik görülmüştür.

Rum Maarifi

Hakikati bütün vuzûhiyle arz etmek lazım gelirse Kıbrıs Rumluğunun maarif itibarıyla iyi bir tekâmül ve inkişâfa mâlik olduğunu zikir etmek icab eder. Kıbrıs Rum cemaatinde maarif hissi en küçük ve en hücrâ köylere varıncaya kadar şuurlu bir surette inkişâf etmiştir. En küçük bir Rum köyünde bile köyün en mutenâ ve havadâr mahallinde ta uzaktan muhteşem mekteb binası nazar-ı hayreti celb eder. Bu mektepler asrın ve hıfzıssıhanın icabatına göre inşa edilmiş olup her mektebde mutlaka bol ziyâ, hava ve bahçe mahalleri mevcuttur. Rum ibtidâileri fazla hâss-i taassub-ı millî ile pür-ıman Rum muallimlerinin ibtilâ derecesindeki gayret ve takdirleri ile terakkiden terakkiye, inkişaftan inkişafa koşuyor. Maarif hakkındaki bu umumi uyanıklık cezirede her meslekte yüksek Rum erbab-ı iktidar ve ihtisasın yetişmesini temin etmiştir. Cehl içinde pûyân Rum köylüsü evladının tahsili için her mahrumiyete katlanıyor. Ve hatta pek çok defa medâr-ı mâişeti olan emvâl ve emlâkını bu uğurda feda ediyor. Hülâsa: Kıbrıs Rumlarının maarif hususundaki fedakârlık hissi gıptabahş olacak bir derecededir.

Rum Muallimliği

Rum muallimliği Kıbrıs Rum jimnazyumları ile Yunanistan ve Avrupa dârülfünûnlarında ikmâl-i tahsil etmiş gençlerden müteşekkildir. Muallimlerin yetiştirilmesi için sarf edilen itina tasavvurun fevkindedir. İbtidai muallimlerinin menşei merkezdeki jimnazyuma merbût olan dârülmuaallimîndir. Bu vesile ile Rum jimnazyumlarından ve dârülmuaallimînden bahsetmek icab eder.

Jimnazyumlar

Kıbrıs'ta biri merkezde ve diğerleri cezirenin dört kazasında olmak üzere beş jimnazyum mevcuttur. Bunlardan Lefkoşa ve Limasol'da bulunanlar pek mükemmeldir. Yalnız Lefkoşa jimnazyumunun otuz iki muallimi mevcut olup bu muallimlerin kaffesi muhtelif dârülfünûnlardan mezundurlar. Jimnazyumlarda muallimlik edebilmek için Dârülfünûn mezunu olmak şarttır. Müdürleri ekseriyetle Yunanistan'dan ve Yunan hükümeti tarafından en güzidelerinden intihab edilir. Vaktiyle Lefkoşa Rum jimnazyumu Yunanistan'ın en yüksek ricalinin fedakârane mesaisiyle bugünkü tekâmülünü iktisab etmiştir. Yunanistan'da maarif nazırlığı yapmış zevat bile Kıbrıs Rumluğunu uyandırmak için bu mektepte vazife kabul etmişlerdir. Kıbrıs Rumluğunu uyandıran ve onlarda taassub-ı milliyi her dem galeyana bir hale getiren Yunanistan'dan muallim sıfatıyla celb edilen mefkûre sahibi seciyeli ve yüksek tahsil görmüş kimselerdir. Kıbrıs Rumluğu artık bu sayede tamamıyla yolunu bulmuş demektir. Erkek ve kadın bir hizada seviyelerini Avrupalılara yaklaştırmak için hummalı faaliyetler sarf ediyorlar. Hali hâzırda Kıbrıs Rumları artık Yunanistan'a muhtaç olmayacak derecede yüksek tahsil erbabına mâliktir. Musiki, terbiye-i bedeniye her aileye girmiştir. Pedagoji mütehassısları Rum gençliğini ihya eyliyor. Rum kadınları da bu hususta erkeklerinden geri değildir. İsviçre, İngiltere gibi müterakkî memleketlerde tahsil gören genç kızlar bulunduğu gibi Rum jimnazyularından erkeklerle birlikte ikmal-i tahsil eden kızlar da mevcuttur.

Kıbrıs Rumlarının maarife rağbet tarihlerini anlamak için jimnazyumunun tarih-i tesisine ircâ-ı nazar etmek kafidir. Lefkoşa jimnazyumu 115 senelik bir hayata mâliktir. İşbu mekteb vaktiyle yalnız "Rum mektebi" unvanını haiz iken ancak 1893 senesinde jimnazyum ismini almıştır. Rum jimnazyumları Yunanistan Hükümeti tarafından resmen tanınmış ve Yunan jimnazyumlarına muadil tutulmuştur. Lefkoşe

jimnazyumunun bir şubesi olmak üzere tesis edilen Dârülmua'llimîn Kıbrıs Rumluğuna muktedir muallimler yetiştiriyor. Bu şube elyevm daha müstakil bir şekilde olup jimnazyumunun hayatı kadar bir hayata mâlikdir. Mükemmel hikmet ve kimya laboratuvarları hayvanat ve nebatat haritaları, sineması velhasıl fennin tabkâtına mütedair her husus tamamdır.

Müteaddid jimnazyumlardan, bir dârülmua'llimînden maada Larnaka'da papas yetiştirmeğe mahsus bir ruhani mektebi ve ayrıca bir de "ticaret mektebi" mevcuttur. Papas mektebi Yunanistan Hükümetinden senevî sekiz yüz İngiliz lirası tahsisat alıyor. Müdavimleri jimnazyum programlarını tatbik ile beraber papaslığa aid ulûmu da tahsil ederler. Bu mektepten neşet edenler papas mesleğine veyahut muallimlik mesleğine dahil olabilirler. İşbu mekteb jimnazyumların derecesinde ve onların imtiyazını haizdir.

Ticaret mektebine gelince: Rumları ticaret alemine hazırlamak için tesis edilen bu mektep iktisadiyat itibarıyla pek mühim roller deruhde ve ifâ etmiştir. Bu sayede Rumlarda ticaret fikri inkişâf etmiş ve Rumluğa ticaret fikriyle mücehhez gençler yetiştirmiş ve yetiştirmekte bulunmuştur. Mektebin ekseri muallimleri ecnebidir. Bunlar meyanında İngilizler ve Fransızlar da olduğu ve Yunanistan'dan gelenlerle yerliler dahil bulunduğu halde mektebin 15 muallimi mevcuttur. Bu mektepler Rumların fedakârane sarfıyatıyla idame ve mevcudiyet etmektedir. Esasen Kıbrıs Rumluğunun esbab-ı tazavvukunu nüfusunun kesretinden ziyade bu husustaki fart-ı alaka ve gayretleri meydana getirmiş ve maalesef Kıbrıs Türklerini bir esaret-i iktisadiye altına almıştır.

Türk Maarifi

Kıbrıs Türk maarifinden bir lisan-ı takdir ve sitayişle bahs edememek kadar şayan-ı esef bir hal mevcut değildir. Türk maarifi, Rum maarifinin tam bir zıddını teşkil eder. Kıbrıs Türkleri maarif itibarıyla maalesef çok acınacak bir mevkiye kalmıştır. Hissiyat-ı milliye itibarıyla cidden şayan-ı memnuniyet bir mevkiye bulunan Kıbrıs Türkleri derin bir cehaletin karanlıkları içinde yollarını gaib etmişlerdir. Her türlü irşad ve ikazdan mahrum bir halde kendi cehaletine ve onun acı avâkıbına terk edilmiştir. Maarif idarelerinin başında bulunanlar halkı zulmet-i cehaletten kurtaracak yerde onları cehalette ibka etmekte faide tasavvur edecek derecede garip zihniyetlidirler. Binâenaleyh Kıbrıs Türk maarifi tamamen mutaasıbların elinde bâzîçedir. Elân ulûm ve fûnûn-ı adîdenin tahsiline yan bakanlara tesadüf etmek pek elîm bir keyfiyettir.

Fevkâlade zeki ve tahsile hevesli olan Kıbrıs Türk gençliğinin bu istidâd-ı fitrîsi acem zihniyetlerin, gayrimüdrük amillerin tesiri altında çürüyüp sönmeğe mahkumdur. Son beş on sene zarfında Kıbrıs Türk gençliğine mahsus bir intibah baş göstermiştir. Yüksek tahsil için memleketimize gitmek arzusu gençlerin hemen kaffesinin efkârında yerleşmiştir. Bununla beraber iktisadi mevani', ailelerinin umûmî cehaleti ve maarif fikirlerine biğâneliği bunların tahsilini müstecel kılıyor. Halkın maarife karşı bu alakasızlık ve biğâneliğin başlıca sebeplerini maarif idarelerinin başında bulunanların vazife-nâşinâslığından maadâ bilhassa iyi muallim yetiştirilmesindeki muvaffakiyetsizlik teşkil eder. Kıbrıs'ta maalesef mevki ve mesleğinin ehemmiyeti, buldukları istisnâ vaziyetin icabâtını kavrayan ve ona göre fedakârlık yapan pek az muallim vardır.

Kıbrıs Türk maarifi bütün nemâ ve inkişâf kuvvetlerini Lefkoşa'da bulunan tek bir liseden almak mecburiyetindedir. Fakat mektep tek olduğu için cezirenin bütün talebesini istîfâ'b edemeyeceği gibi birçok masarifi da mucib olacağı ve Türk halkı esasen fakir düşüğü cihetle ekseriyetle Kıbrıs Türk gençliği bu tahsilden de

mahrumiyete katlanmak zaruretindedir. Türklerin muallim yetiştirmeğe mahsus hiçbir müessesesi olmadığı için mekteplerinde bir eser-i terakki görülemiyor. En güzide muallimleri yine lise mezunları teşkil ediyor. Bununla beraber liseyi ikmal edenlerden iktidar sahibi bulunanlar muallimliğe heves etmiyor. Liseden mezun olduktan sonra bir memuriyete tayin edilemeyip de zarurî bir mevkiye kalanlar muallim oluyorlar. Lise senede cezireye o da kâfi ehliyete mâlik olmayan beş on genç yetiştiriyor. Bu hal Kıbrıs maarif-i ibtidaîyesini birçok eski kafalı, nüsha yazmakla, sıtma bağlamakla iştilal eden cahil ve birtakım sarıklı mutaasıbların elinde bırakmağı intâc etmiş ve bu suretle Türk maarifi kurak bir çöl manzarasını iktisâb etmiştir. Bu münasebetle Türk lisesinin bugünkü hal ü vaziyetinden bahs eylemeğı zâid addetmiyorum.

Türk Lisesi

Rüşdî teşkilatından istihâle ede ede lise haline gelen bu mektep Kıbrıs Türk maarifinin yegâne menbâmi teşkil ediyor. Türklerin maarif ihtiyacını tatmin edecek olan bu mektep programlarını memleketimizin liseleri programlarından almıştır. Fakat maalesef Kıbrıs Türklüğünün bu yegâne maarif ocağı matlub derecede semere verememektedir. Mektebin elyevm dördü memleketimizden gelmiş müdürü ve muallimleriyle ancak dokuz muallimi mevcuttur. Rumların beş lisesine karşı bu tek Türk Lisesi hiç değilse son derece mükemmeliyeti haiz olmak icâb ederdi.

Mektebin bütün manevî kıymeti Türkiye'den gelen müdürün ve muallimlerin liyakat ve iktidarına merbuttur. Lisenin idaresi öteden beri memleketimizden celb edilmekte olan müdürlerin uhdesine terk edilmiştir. Hakikati söylemek lazım gelirse Kıbrıs münevverleri tecellüdâne gayretleriyle bu mektebi bir Türkiye Lisesi haline ifrağı temin etmişler ve aynı iz üzerinde yürütmenin teminine pek çok gayret sarf eylemişlerdir. Bugün mektebe memleketimizden muallim celbi işbu gayretlerin semeresidir. Uzun şikâyet ve mücadeleler vâki olmamış olsaydı mektep idaresi başında bulunanlar için böyle bir fikri kabul etmek kabil olmazdı.

Bununla beraber yine muallim celbinde sakîm bir usul takip edilmektedir. Memleketimizden muallim celb edilirken gazete ilanlarıyla, sipariş suretleriyle muallim bulunmakla iktifa ediliyor ki, bu hal Kıbrıs'a Türkiye'den güzide muallimlerin gelmesini talie bırakıyor. İşbu sakîm usulün pek çok defalar ma'kus netayic verdiği görülmüştür. Müracaat tarzlarının arz edilen şekilde olması memleketimiz maarif idarelerinden çıkarılarak işsiz kalmış olanlara fırsatbahş olmuş, verilen maaşın yüksekliği bu kabil kimseleri cezb ederek Kıbrıs'a gelmelerini intâc etmiştir ki, bundan hem Kıbrıs Türk maarifi mutazzar olmuş, hem de memleketimizin ilm ve irfanı hakkında ma'kus intibalar husûlünü intâc etmiştir. Arz edilen usulde temin edilen muallimlerin liyakatsizlik ve idaresizliğinden hükümetimize bir günâ mesuliyet tevcih etmiyorsa da bunların yedlerine İstanbul Maarif eminliğince vesikalar verilmesi hükümetimiz tarafından gönderilmiş oldukları zehabını tevlid eyliyor. Binâberin Kıbrıs lise muallimliğı için vukubulacak müracaatlara hususi ve fazla bir alâka atf edilmesi ve Maarif Vekâlet-i Celilesince iktidar ve liyakatleri, seciyye ve milliyetleri mücerreb olan zevâtın gönderilmesinin temin edilmesi tabidir. Diğer ise Kıbrıslılar tarafından bulunan muallimler arz edilen evsafi haiz değillerse Hükümetimizce işbu memuriyetlerinin tasdik edilmemesi lüzumu aşikârdır. Zira: iktidarsız ve ehliyetsiz muallimlerin memleketimize de pek çok zararları oluyor. Ve haricde hakkımızda fena intibalar husulünü intâc ediyor. Şimdiye kadar Kıbrıs'a gelenlerin kısm-ı azamı halkı memnun edememiş ve haklı itiraz ve şikâyetlerine sebebiyet vermişlerdir.

Kıbrıs Türk halkı bütün gerilikleriyle beraber zeki ve hassasdırlar. Bundan gaflet eden muallimlerimiz çok hatâ-ver hareketleriyle halkı kendilerinden soğuttuktan maada memleketimiz hakkında, memleketimizin irfan ve seviyesi, seciye ve ilmi hakkında bir nevi itimatsızlık tevîd ve halkı sukut-ı hayale sevk ediyorlar. Rum maarifinden bahsederken Yunanistan'dan gelen muallimlerin Kıbrıs Rumluğunu ba'sü ba'del-mevte mazhar ettiklerini arz etmiştim. Memleketimizden gelenler arasında bunların yüzde beş derecesine tesadüf edilememiştir.

Kıbrıs Türkleri tenvire son derece muhtaçtır. Millî hududlarımız haricinde kalan bu zeki ve hâss ırkdaşlarımızı kendi haline terk etmeğe Hükümet-i Cumhuriyetimizin şefkati müsâliftir. Kıbrıs Türkü memleketimizin irfan ve harsını takip etmeğe ve ondan asla ayrılmamağa karar vermiş ve bu ihtiyacı içinde duymuştur. Mütâala-i acizaneme göre onların bu ihtiyaçlarını tatmin etmekle Cumhuriyetimize ruhen ve manen kavî rabıtalartla merbût ve memleketimiz için daima minnetdar bir unsur olacak olan bir Türk kitlesini kurtarmış olacağız.

Bugün memleketimizden gelecek müdür ve muallimlerin intihabında pek müşkülpesend olmak ve en güzide seciye sahibi meslek aşkı, milliyet hisleriyle tam bir surette meşbû' bulunanları tercihen göndermek şerefimiz itibarıyla dahi elzem ve zaruridir. Bu zaruretin derecesini arz için elyevm Kıbrıs lisesinin idaresini deruhte eden zâtin vaziyetini izah etmek icab eder. Lise müdürü arz edilen usule tevîfikan intihab edilmiş olan Kâzım Nami Bey'dir. Bu zat şâyi' şöhretinden ve bir ilim adamı tanınmış olmasına rağmen yaptığı işlerle, beceriksizlikle, küçüklükle pek fena intibalar husule getirmiştir. Suret-i münasebe ile ikaz edildiği halde yine gizliden gizliye cezire matbuatının nâm-ı müstearla muharrirliğini yaparak adeta kara kuveti kıymetlendirmeye ve mümessillerini yükseltmeye çalışıyor. Başta bulunanları bilüzum müda'iyeye celb edip Kıbrıs'ta tutunmağa çabılıyor. Ve her türlü izzeti nefsi bu uğurda feda ediyor. Sahib-i ilm tanınan bu zât cezirede o kadar düşmüştür ki, bunun karşısında alâkasız durmak kabil olamıyor.

Kâzım Nami Bey bidayette Kıbrıs halkı ve matbuatı tarafından o derece hüsn surette karşılanmıştır ki, böyle bir hürmet ve muhabbet pek az kimseye nasib olmuştur. Bu münasebetle Kıbrıs halkının kadirşinaslığından ve memleketimizin erbab-ı liyakat ve iktidarına karşı hürmetkârlığından da bahs etmiş olurum. Fakat memleketimizden gelen ve vazifesi Kıbrıs Türklerini tenvir, müdürü bulunduğu mektebi islah iken memleketimizin şerefi, kendisinin mevki bunu âmirken büsbütün sarp yollara girmiş cezirenin dahil-i siyasetine karışmış, tabasbusla halkın menfuru olanlara dehalet eylemiş ve buna mümasil hasr ve ta'dâdı kabil olmayan çirkin ve bulaşık işlerin içinde yüzmüş ve yüzmekte bulunmuştur. Bütün ihtar ve ikazlarım hiçbir tesir göstermemiş ve bu gibi ahval ve harekâtıyla halkın nazarında o derece sukut etmiştir ki, bugün cezirede ve mektepte memnun bir kişiye tesadüf etmek bile kabil değildir. Mekteb idaresinde dahi aynı halet-i ruhiye ile mektebi çıkırından çıkarmış ve orada dahi adeta bir anarşi husulüne bâdî olmuştur. Arkadaşlarıyla da asla geçinemeyerek memleketin münevverleri yanında sefil bir mevkie düştüğü gibi mektep talebesine de geçimsizlik için fena numuneler vermiştir. İşte bu gibilerin memleketimiz namına harice gelmeleri gerek memleketimizi ve gerek kendilerini istihdam eden ve ondan ümidbahş besleyenleri de son derece ızrâr eder.

Kız Lisesi

Kıbrıs Türk kadınlarının tahsil ve terbiyesinin yegâne menbâını teşkil eden bu mektep hakkında kullanılan tabirin yanlış olduğunu arz etmek mektebin derece ve kıymeti hakkında kafi bir fikir itâ eder. Yaftası lise olan bu mektebin lise ile uzak yakın hiçbir alakası mevcut değildir. Mektep ancak – o da nâhakkı- bir rüşdi derecesindedir. Heyet-i talimiyesini aynı mektepten neşet etmiş, daha ileri bir tahsil ve tettebbuda bulunmamış muallimeler teşkil eder. Kıbrıs Türk kadınlığı maarif bahsinde erkeklerine nazaran tahtelsıfır bir mevkide kabul edilebilir. Muzırr göreneklere taassup derecesinde merbut, yenilige bigane, maarifte büsbütün bi-nasib ve hurâfâtin esiri olan Kıbrıs Türk kadınlığı son derecede tenvire muhtacdır. İşbu vazifeyi deruhde eden Lefkoşa'daki "Viktorya İnas Mektebi" en naçiz bir liyakati bile haiz değildir. Asırdide fikirler ve ananeler bu mektepte elân bütün kuvvetiyle hükümrân olmakta ve yeni nesil kadınlığını zehirlemektedir. Bu yüzden Kıbrıs'ta âti için ümit verecek bir nokta-i istinad mevcut değildir. Teceddüd zaruretlerini müdrük kadınlar yetiştirilmesi bu şerait tahtında imkan haricine çikıyor.

İşbu mektebin İstanbul'dan celbedilen müdiresi Suad Said Hanım da maalesef Kâzım Nami Bey'in aynıdır. Asrî ve zahirî kıyafetine rağmen en bayat bir fikir ve zihniyetin esiridir. Mektebin kapı ve pencerelerini sımsıkı yâr u ağyara karşı kapamış, kendisini yalnız mevkiini temin etmekten maada bir şey düşünmüyor. Mumailiyhâ dahi diğeri gibi Türk maarifinin başında bulunan kadı, müftü vesair eşhasa tabasbus göstermekten geri durmamaktadır. Yeni nesle yeni fikirler aşlamak kabiliyetini bu kadında aramak pek abestir. Aynı zamanda dârülmuallimatımızdan mezun bulunmadığı ve esaslı bir tahsile de mâlik olmadığı cihetle vazifesini de hüsnü ifaya ehliyet sahibi değildir.

Mütalaa

Memleketimizin şeref ve haysiyetini koruyamayacak ve vazifelerini hüsnü ifa edemeyecek olanların memalik-i ecnebiyede vazife deruhde etmeleri her vechile muzırr olduğu kanaatindeyim. Bundan maada Kıbrıs Türk halkının tenvire olan şedid ihtiyacı depiş-i teemmüle alınırsa Kıbrıs'a nasıl müdür ve müdirelerin izamı lazım geldiğinin takdir buyrulacağı tabiidir. Eczay-ı vatanımız haricinde bizzarure kısılp kalmış olan ırkdaşlarımızı kurtarmak için Hükümet-i Cumhuriyetimizin daha müessir bir rol alması vücûbuna kaniim. Bu suretle hem şerefimiz yükselecek hem de Cumhuriyetimize ezeli merbût olan Kıbrıs Türkleri kurtarılacaktır.

Kıbrıs'ın iki esaslı unsuru arasındaki maarif farkları tedkik ve tahkike müstenid delâil ile arz edilmiştir. Katiyetle temin ederim ki bu fark daha derin ve barizdir. Kıbrıs Türk'ü bu ahval tahtında idame-i mevcudiyet edemez. Binâenaleyh Kıbrıs için memleketimizden muallim talebi hususunda vukûbulacak müracaatların arz eylediğim esas ihtiyacat ve nikat nazar-ı dikkate alınmak suretiyle tatmini son derecede elzem olduğu gibi müdür ile müdirenin bir an evvel Kıbrıs'tan kaldırılması çarelerine tevessül edilmesi hususundaki fikr ve kanaatimi arz eylerim."